

***Euglenes oculatus* Paykull, 1798 in de Benelux (Insecta: Coleoptera: Aderidae)**

Willy TROUKENS¹, David IGNACE², Pol LIMBOURG³, Hugo RAEMDONCK⁴,
Loïc DAHAN⁴ & Alain DRUMONT⁴

¹ Ninoofsesteenweg 782/8, B-1070 Anderlecht, België (e-mail: willy.troukens@gmail.com)

² Rue Winston Churchill 91, B-6180 Courcelles, Belgique (e-mail: david_ignace@msn.com)

³ Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen (KBIN), Wetenschappelijke Dienst Patrimonium - Entomologie, Vautierstraat 29, B-1000 Brussel, België

⁴ Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen (KBIN), Taxonomie en Phylogenie - Entomologie, Vautierstraat 29, B-1000 Brussel, België

Abstract

Two specimens of *Euglenes oculatus* Paykull, 1798 were collected in July 2015 and in June 2016 in the botanical garden Jean Massart in Audergem (Brussels Capital Region). The authors then decided to accumulate all information about this rare beetle belonging to the family of Aderidae. So far, the species seems to be almost unknown in the Benelux countries. However, our study proves that it is currently present in Belgium and in The Netherlands. Data from collections, pictures of specimens and a distribution map are given.

Keywords: Coleoptera, Aderidae, *Euglenes oculatus*, faunistics, Belgium, The Netherlands

Samenvatting

Twee exemplaren van *Euglenes oculatus* Paykull, 1798 werden in juli 2015 en in juni 2016 in de botanische tuin Jean Massart in Oudergem (Brussels Hoofdstedelijk Gewest) verzameld. De auteurs besloten vervolgens om alle informatie over deze zeldzame kever van de familie der Aderidae te verzamelen. Tot dusver lijkt de soort in de Benelux bijna onbekend. Onze studie bewijst echter dat zij momenteel aanwezig is in België en Nederland. Gegevens uit collecties, foto's van specimens en een distributiekaart worden gegeven.

Résumé

Deux spécimens d'*Euglenes oculatus* Paykull, 1798 ont été collectés en juillet 2015 et en juin 2016 au jardin botanique Jean Massart à Audergem (Région de Bruxelles-Capitale). Les auteurs ont alors décidé de rassembler toutes les informations relatives à ce rare coléoptère appartenant à la famille des Aderidae. Jusqu'à présent, l'espèce semble être presque inconnue dans les pays du Benelux. Cependant, notre étude prouve qu'elle est actuellement bien présente en Belgique et aux Pays-Bas. Des données de collections, des photos de spécimens et une carte de répartition sont fournies.

Inleiding

Op 1-15.VII.2015 en 23-30.VI.2016 werden in de Botanische Tuin Jean Massart te Oudergem (Brussels Hoofdstedelijk Gewest) respectievelijk 1♀ en 1♂ aangetroffen van *Euglenes oculatus* Paykull, 1798 (Coleoptera: Aderidae) (leg. Alain Drumont & Hugo Raemdonck). Dit gebeurde tijdens een entomologisch onderzoek, georganiseerd door het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen (KBIN, Brussel). De kevertjes werden gevonden in een bodemval met rode

wijnazijn die geplaatst was in een 25 à 30 jaar oude boomholte in de stam van een dode kerselaar (*Prunus avium* Linnaeus, 1755).

Al vlug bleek dat het hier om een zeer zeldzaam insect ging: volgens NARDI (2008: 456) nog niet gemeld uit België en Nederland. Dit was voor ons de aanleiding om over *E. oculatus* meer informatie te gaan verzamelen.

De familie Aderidae (Schijnsnoerhalskevers)

De Aderidae vormen een kleine familie van vrij slanke kevertjes van amper 1,5 à 3 mm lengte. Zij telt 9 Midden-Europese soorten uit 4 geslachten. Zij leven aan de voet van oude bomen onder dorre bladeren, onder schors in houtmoolm, onder stro en hooi, op struiken en kruidachtige planten (HARDE & SEVERA, 1982: 204). Men kan ze ook aantreffen in lichtvallen en in bodemvallen met wijn. Volgens LOHSE (1992: 184-188) zijn alle Aderidae overal zeldzaam tot zeer zeldzaam.

In de Belgische kevercollecties van het KBIN worden exemplaren bewaard van drie Aderidae-soorten, met name *Aderus populneus* (Creutzer, 1796), *Anidorus nigrinus* (Germar, 1842) en van *Euglenes oculatus* Paykull, 1798. In Nederland is ook *Vanonus brevicornis* (Perris, 1869) gesignaleerd (VORST, 2010: 144). Voor België wordt *V. brevicornis* weliswaar vermeld door www.species.be, maar niet door NARDI (2008: 456) in de "Catalogue of Palearctic Coleoptera" van LÖBL & SMETANA. Wij vonden ook geen enkel spoor van *V. brevicornis* in de Belgische kevercollecties, noch in de "Annales de la Société Royale Belge d'Entomologie". In de niet-gepubliceerde kevercatalogus van Emile Derenne (1960) wordt *V. brevicornis* voor België evenmin vermeld. Vroegere, niet meer geldige synoniemen voor de geslachten *Adera*, *Anidorus*, *Euglenes* en *Vanonus* zijn *Hylphilus* en *Xylophilus* (KEER, 1930: 787). Bij oudere auteurs staan ze bovendien gerangschikt in de familie Anthicidae. Dit te weten kan nuttig zijn bij opzoekwerk in historische collecties en in de klassieke keverliteratuur. Dit blijkt onder meer uit een artikel van MIEDEL (1863: 137-139) waarin voor het eerst *E. oculatus* vermeld wordt voor België, maar dan onder de naam van *Xylophilus oculatus* Pk. Bovendien rangschikt deze auteur hem bij de vroegere groep der Anthici. Van dit exemplaar is nergens een spoor terug te vinden en wij kunnen dus de juistheid van de determinatie niet bevestigen.

Korte beschrijving van *Euglenes oculatus* (Figs 1-3)

Euglenes oculatus is een slank, langgerekt kevertje van 1,6 à 2,4 mm lengte. Kop en halsschild zijn zwart; dekschilden bruin; sprieten en poten geelbruin. De ogen van het ♂ zijn zeer groot, vooraan elkaar bijna rakend. Bij het ♀ zijn de ogen kleiner, vooraan van elkaar zo ver verwijderd als de diameter van één oog. Bij het ♂ zijn de sprieten langer dan de dekschilden; de sprietleden 7 tot 10 zijn heel zwak gezaagd. Bij het ♀ zijn de sprieten korter dan de dekschilden en niet gezaagd (JALOSZYŃSKI *et al.*, 2013: 199-216). Ondanks het feit dat de mannelijke sprieten duidelijk verschillen (Fig. 3) beschouwen sommige auteurs *E. oculatus* als een variant van *E. pygmaeus* (KASZAB, 1969: 106).

Verspreiding van *Euglenes oculatus* (Fig. 4)

In Europa zou *E. oculatus* de minst zeldame Aderidae-soort zijn (LOHSE, 1992: 187). Het kevertje is bekend van de volgende landen: Denemarken, Duitsland, Finland, Frankrijk, Groot-Brittannië, Hongarije, Noorwegen, Oostenrijk, Polen, Centraal- en Zuid-Rusland, Spanje, Zweden en Zwitserland (NARDI, 2008: 456). Onze studie toont aan dat *E. oculatus* ook aanwezig is in België en in Nederland. In de collecties van het KBIN bevindt zich slechts 1♂ van *E. oculatus*. Dit kevertje komt oorspronkelijk uit de collectie van Jean-Marie Warlet en werd op 02.VII.2006 gevangen met een UV-lamp in Warsage (prov. Luik). In de collectie van wijlen Emile Derenne - nu in het bezit van het KBIN - vonden wij 2 wijfjes die Derenne ook vermeldt in zijn niet-gepubliceerde kevercatalogus van 1960. Het eerste exemplaar werd gevangen te Bosvoorde (Brussels Hoofdstedelijk Gewest) maar op het etiket ontbreken de datagegevens. Het tweede exemplaar werd verzameld te Torgny (prov. Luxemburg) op 21.VI.1960, maar dit kevertje staat in de catalogus foutief vermeld als *Euglenes pygmaeus* Deg.. Waarschijnlijk is dit de eerste *E. oculatus* met bijhorende datagegevens, ooit gevangen in België.

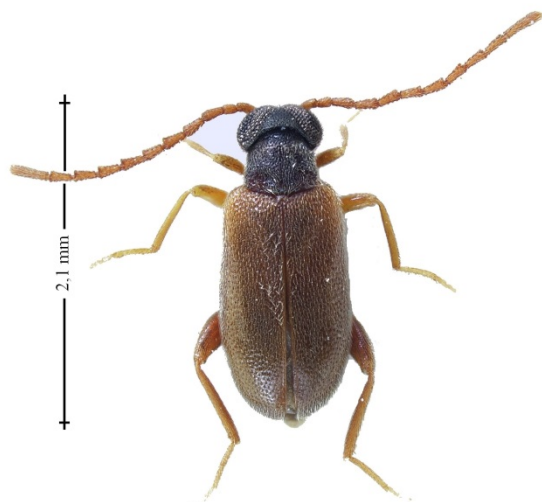

Fig. 1. *Euglenes oculatus* Paykull, 1798, ♂. Perk (prov. Vlaams-Brabant), 26.V.1998, leg. Roland Deledicque. Foto: David Ignace.

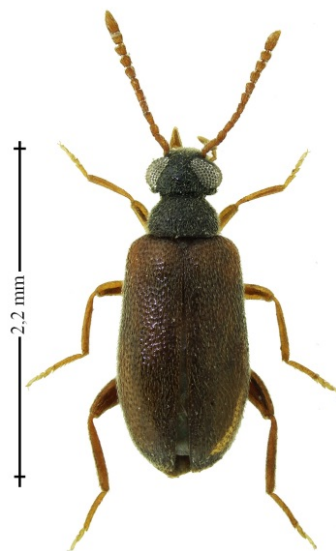

Fig. 2. *Euglenes oculatus* Paykull, 1798, ♀. Gouy-Les-Piéton/Godarville, Staatsreservaat Claire-Fontaine (prov. Henegouwen), 08.VII. 2018, leg. David Ignace & Pol Limbourg. Foto: David Ignace.

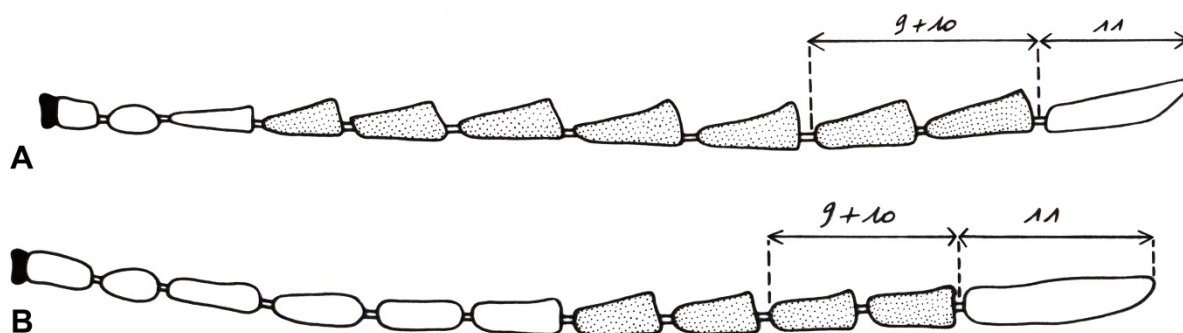

Fig. 3. Mannelijke sprieten van *Euglenes pygmaeus* De Geer, 1775 (A) en van *Euglenes oculatus* Paykull, 1798 (B). Bij *E. pygmaeus* zijn de sprietleden 4 - 10 duidelijk gezaagd; sprietlid 11 is korter dan de sprietleden 9 + 10 samen. Bij *E. oculatus* zijn alleen de sprietleden 7 - 10 heel zwak gezaagd; sprietlid 11 is ongeveer even lang als de sprietleden 9 + 10 samen.

Wij ontdekten ook nog 2 mannetjes (Fig. 1), gevangen op een oude eik te Perk (prov. Vlaams-Brabant) op 26.V.1998 (leg. Roland Deledicque), maar verkeerdelijk gedetermineerd als *E. pygmaeus*. Deze exemplaren worden bewaard in de collectie van Luc Crevecoeur. Dankzij het inventarisatiewerk van Luc Crevecoeur in de bosgebieden van de provincies Antwerpen, Brabant en Limburg in de jaren 1997-2013 werden niet minder dan 33 exemplaren van *E. oculatus* verzameld. De kevertjes werden vooral gevonden op dode eiken (*Quercus*) en dode beuken (*Fagus*) (Luc Crevecoeur, pers. med.). Zijn eerste exemplaar werd gevangen op 04.VI.2007 te Neeroeteren (prov. Limburg) op een dode zomereik (*Quercus robur* Linnaeus, 1753). De andere vangsten hadden de volgende jaren plaats van einde mei tot begin augustus in het Meerdaalwoud (Leuven, prov. Vlaams-Brabant), het Zoniënwoud (Hoeilaart, prov. Vlaams-Brabant), op de Kraanberg te Helchteren (prov. Limburg) en in het Veursbos te Voeren (prov. Limburg).

In de provincie Luik, te Dahlem, in het Bois de Mortroux, ving Maurice Delwaide de voorbije jaren een aantal exemplaren met behulp van een wijnval, geplaatst in een droge holte aan de voet van een eik: op 26.VII.2015 2♀; op 03.VIII.2015 1♀ en op 01.VII.2016 1♂ (in coll. M. Delwaide). In dezelfde val werd ook regelmatig *Allecula morio* (Fabricius, 1787) (Col.: Tenebrionidae) aangetroffen (Maurice Delwaide, pers. med.).

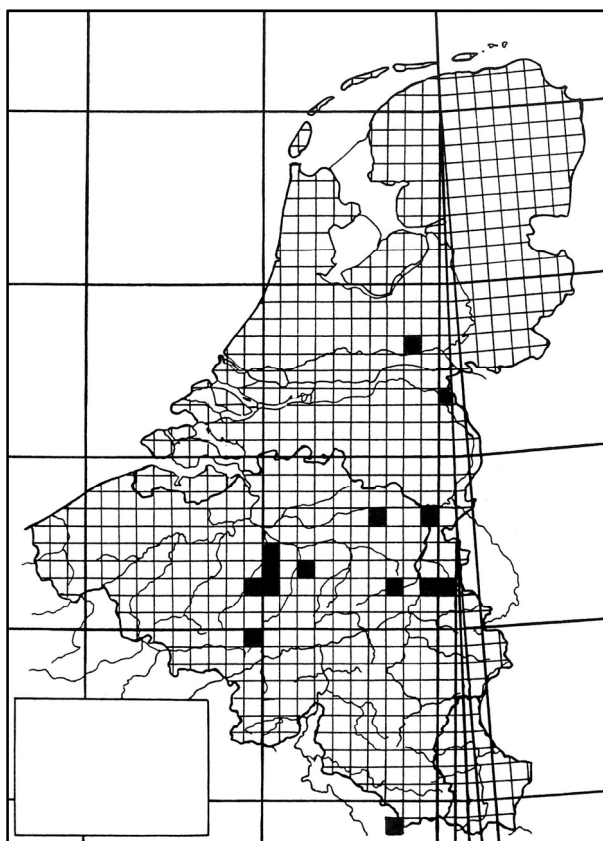

Fig. 4. Vindplaatsen van *Eugenes oculatus* Paykull, 1798 in België en in Nederland.

Ook in de provincie Henegouwen zijn onlangs twee exemplaren ontdekt. Op 08.VII.2018 werd 1 ♀ gevonden in een bodemval te Gouy-Les-Piéton/Godarville in het Staatsreservaat Claire-Fontaine (prov. Henegouwen) (leg. David Ignace & Pol Limbourg, in coll. D. Ignace) (Fig. 2), en een tweede ♀ op 22.VII.2018 in hetzelfde biotoop.

In Nederland is *E. oculatus* pas sinds de eeuwwisseling bekend, maar hij blijft er uiterst zeldzaam. VORST (2010) meldt slechts 2 vangsten: te Groesbeek (prov. Gelderland), op 19.VI.1999 1 ♂ (leg. Bas Drost), en te Epen (prov. Ned. Limburg), op 10.VI.2007 1 ♂ (leg. H. T. Edzes). Waarneming.nl meldt tenslotte nog een derde exemplaar, eveneens een ♂, gevangen te Wageningen (prov. Gelderland) op 14.VI.2015 (leg. Dick Belgers).

Discussie

De biologie van de Aderidae is nog haast onbekend. De imago's worden vooral gevangen met het klopscherm, met het sleepnet, op licht en soms ook door het zeven van bosgrond en molm van onder oude bomen (TRONQUET, 2014: 561). Tijdens warme avonden in juni gebeurt het soms dat een heleboel kevertjes rond een oude eikenstam gaan rondzwermen (FLEISCHER, 1892: 206-207). Dan kan men ze ook in de vlucht met een vlindernet verzamelen. Al blijft *E. oculatus* een zeer zeldzaam insect, toch kan men hem met veel geduld en gericht zoeken ontdekken. Dat heeft Luc Crevecoeur in elk geval duidelijk bewezen.

Dankwoord

Informatie en datagegevens voor dit artikel werden ons vriendelijk bezorgd door de volgende personen: Guido Bonamie (Nevele-Merendree), Luc Crevecoeur (Genk), Olivier Décobert (SENF, Lille, Frankrijk), Maurice Delwaide (Liège), Wouter Dekoninck & Stefan Kerkhof (KBIN), Jean-Marie Lempereur (Falisolle), Marc Lodewijckx (Stabroek), Eric Meuris (Gentbrugge), René Pletinck (Hamme) en Oscar Vorst (Utrecht, Nederland). Deze publicatie kwam tot stand, dankzij het onderzoek van de entomologische fauna van de Botanische Tuin Jean Massart, een project dat ondersteund werd door Leefmilieu Brussel. Daarom danken wij vooral Barbara Dewulf, Frédéric Fontaine en Guy Rotsaert (afdeling Groene Ruimten - Biodiversiteit) en Olivier

Beck (projectleider) voor hun aanmoediging en het verlenen van de nodige vergunningen. Wij zijn vooral dank verschuldigd aan het personeel van de Botanische Tuin Jean Massart: Thierry Bruffaerts (site-verantwoordelijke Brussel-Milieu), Jean Vermander, Yuri Rouge en Hernando Silva Montenegro (Université Libre de Bruxelles), evenals het technisch team van de plaatselijke plantsoendienst voor hun warm onthaal en hun interesse voor ons onderzoek. Wij willen in het bijzonder Isabelle Somville van het “Département de la Nature et des Forêts (DNF)” (Cantonnement de Nivelles) danken voor het verlenen van de vergunningen die ons toelieten om faunistische inventarissen uit te voeren in het Staatsreservaat Claire-Fontaine. Voor de verspreidingskaart werd ook dankbaar gebruik gemaakt van een gegeven uit Waarneming.nl. We danken ook hartelijk Mado Berthet (KBIN) voor het tekenen van de sprieten. Wij danken ook hartelijk Jean-Luc Boevé (KBIN) voor het proeflezen van het manuscript

Referenties

- FLEISCHER A., 1892. - Coleopteren, entnommen und gesiebt aus einem alten Eichenstamm. *Wiener Entomologische Zeitung*, XI. Jahrg., 7. Heft (30 September 1892): 206-207.
- HARDE K. W. & SEVERA F., 1982. - *Thieme's kevergids*. W. J. Thieme & Cie, Zutphen.
- JALOSZYŃSKI P., WANAT M., KUBISZ D., RUTA R. & KONWERSKI S., 2013. - *A synopsis of the family Aderidae in Poland (Coleoptera: Tenebrionidae)*. *Genus, Wrocław*, 31.VII.2013, Vol. 24(2): 199-216.
- KASZAB Z., 1969. - *Fam. Aderidae*. In: H. Freude, K. W. Harde & G. A. Lohse (eds), *Die Käfer Mitteleuropas, Band 8*. Goecke & Evers, Krefeld.
- KEER P. M., 1930. - *Calwer keverboek*. W. J. Thieme & Cie, Zutphen.
- LOHSE A., 1992. - *Fam. Aderidae*. In: A. LOHSE & W. LUCHT (eds), *Die Käfer Mitteleuropas, 2. Supplementband mit Katalogteil*. Goecke & Evers, Krefeld.
- MIEDEL J., 1863. - Liste de coléoptères nouveaux pour la faune belge. *Annales de la Société entomologique belge*, tome septième: 137-139.
- NARDI G., 2008. - *Fam. Aderidae*. In: I. LÖBL & A. SMETANA (eds), *Catalogue of the Palearctic Coleoptera. Volume 5. Tenebrionoidea*. Apollo Books, Stenstrup.
- TRONQUET M., 2014. - *Catalogue des Coléoptères de France*. Association Roussillonnaise d'Entomologie, Paris.
- VORST O., 2010. - *Catalogus van de Nederlandse Kevers (Coleoptera)*. Monografieën van de Nederlandse Entomologische Vereniging 11, Amsterdam.
- WWW.WAARNEMING.NL [bezoekt 10.III.2018].